

İbn Sînâ ve "Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye" Adlı Eseri Üzerine | Sinan Yaman

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021 ÖZ İbn Sînâ, İslam Altın Çağı'nın en önemli bilgin ve filozoflarından biridir. Eserleri ile kendinden sonra gelen Doğulu ve Batılı bilim insanlarına bir yol gösterici olmuştur. İbn Sînâ'nın hayatını uzun uzadıya vermek yerine aldığı eğitimleri ve yetkinliklerini vermek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca eserleri ve felsefesi de üzerine onlarca kitap yazılacak kadar hacimlidir. Bu yüzden, bu çalışmada ilk olarak İbn Sina'nın hayatı ve önemli eserleri kısaca ele alınmıştır. Daha sonra İbn Sina'nın ilimlerin tasnifi üzerine hazırladığı "Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye" adlı eseri ve bu eser üzerine yapılan inceleme çalışması tanıtılmıştır. Anahtar Kelimeler: İbn Sînâ, hekim, filozof, İslam felsefesi, ilimlerin tasnifi

AVICENNA AND ON HIS WORK TITLED "RİSALE Fİ AKSAMU'L-'ULÛMÎ'L-AKLİYYE" ABSTRACT Avicenna is one of the most important scholars and philosophers of the Islamic Golden Age. He has been a guide for the Eastern and Western scientists who came after him with his works. It would be a better approach to give Avicenna's education and competencies rather than giving his life at length. In addition, his works and philosophy are voluminous enough to write dozens of books on it. Therefore, in this study, first of all, Avicenna's life and important works are briefly discussed. Then, Avicenna's work titled "Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye" prepared on the classification of sciences and study on this work were introduced.

Key Words: Avicenna, physician, philosopher, İslamic philosophy, classification of sciences Türklerin İslam ile şereflemelerinden sonra Orta Asya'da birçok önemli Türk-İslâm filozofu ve bilgini yetişmiştir. Buhara, Semerkant, Merv, Fergana gibi şehirlerde oluşan kültür sentezi sonucu çok sayıda bilgin, bilim insanı ve filozof yetişmiştir. Bu filozoflardan birisi -belki de en önemlisi- ilmi faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin etkisiyle halk arasında menkıbevi/efsanevi bir kişiliğe de sahip olan Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ'dır. Daha çok İbn Sînâ ya da Ebû ' Alî Sînâ olarak bilinen bu bilgin, Larudî'ye (2000, s. 9) göre İslâm medeniyetinin önemli merkezlerinden Buhara'ya yakın olan "Efşene" isimli bir köyde Hicri 370/980 (?) yılında doğmuştur. İbrani dilindeki "Aven Sînâ" kullanımının yanlış transkripsiyon sonucu "Avicenne/Avicenna" olarak yaygınlaşmasıyla Batı dünyasında bu adla adlandırılmıştır (Goichon, 1993, s. 29). İslâm dünyasında ise bilim ve felsefe konusundaki önemine binaen "eş-şeyhü'r-reîs", "hüccetü'l-hak", "şerefü'l-mülk", ve "ed-düstûr" gibi vasıflarla da anılmıştır. Başta tıp olmak üzere astronomi, felsefe, matematik, mantık ve fizik alanlarında önemli eserler veren İbn Sînâ, bu yüzden "hezârfen" yani Batılıların tabiriyle "polymath" olarak nitelendirilen bir bilim insanıdır. İbn Sînâ, yaşlarına göre üstün bir zekâyı sahip olmasıyla dikkat çekmiştir. Bâtını olduğu düşünülen babası Abdullah, oğlunun daha iyi bir eğitim alabilmesi için Sâ mânî Devleti'nin başşehri olan Buhara'ya göç etmiştir. Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek on yaşında hâfız olan İbn Sînâ, dil ve edebiyat alanında Ebû Bekir el-Berkî'den dersler almıştır (DMİ, 1933, s. 203). Döneminin ünlü Hanefî fakihlerden olan Ebû Muhammed İsmâil b. Hüseyin ez-Zâhid'den akaid ve fıkıh alanında dersler almıştır. Dinî ilimler konusunda yoğun ve meşakkatli bir okuma sürecinden sonra yüksek bir seviyeye erişince diğer bilimlere yönelmiştir. Babasının İsmâilî dâîleriyle yakın ilişki içerisinde olması sebebiyle küçük yaşlardan itibaren Hint matematiği, felsefe ve geometri gibi bilim dallarının üzerine tartışmalar yapıldığı bir ortamda büyüyerek bu bilimlere özellikle de felsefeye aşina olmuştur (Alper, 1999, s. 319). İbn Sînâ'nın eğitimi ile yakından ilgilenen babası, Mahmûd el-Messâh'tan(?) Hint aritmetiği üzerine dersler almasını, Ebû Abdullah en-Nâtîlî'yi de Buhara'daki evinde ağırlayarak oğluna felsefe eğitimi vermesini sağlamıştır. O dönemde iyi bir felsefe eğitimi alabilmenin ve felsefe yapabilmenin yolu Arapçaya çevrilen Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının eserlerini iyi özümsemekten geçmekteydi. Felsefenin temeli olan mantık ise matematikten ayrılmaz bir bilimdi. Bu yüzden Nâtîlî, Antik Yunan filozoflarının ve bilginlerinin mantık ve matematik üzerine kaleme aldıkları eserleri İbn Sînâ'ya okutarak ve onunla ilmi tartışmalar yaparak eğitime başlamıştır. İbn Sînâ, Yeni Platoncu olarak bilinen Porphyrios'un (Ar. Furfûriyûs) Aristo'nun Kategoriler isimli mantık kitabının daha iyi anlaşılabilmesi için kaleme aldığı Eisagoge (Giriş) ya da Arapça ismiyle "İsâgücî" adlı eserden okumalara başlamıştır. İbn Sînâ, Eukleîdês'in (Öklid) matematik ve geometri üzerine kaleme aldığı Stoikheîon (Elementler) isimli kitabın giriş kısımlarını Nâtîlî ile okumaya

başlamış ancak eserin devamını kendi kendine okumuştur (Alper, 1999, s. 319). Klaudios Ptolemaios'ın (Ar. Batlamyus) *He Mathematike Syntaxis* diğer bir adla *Almagest* (el-Mecisî) adlı eserini okuyarak matematik ve astronomide ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İbn Sînâ, bu eserin de giriş kısımlarını hocası ile kalanını da kendi kendine okumuştur. İbn Sînâ'ya bir hoca olarak yetmediğini fark eden Nâtîlî, İbn Sînâ'nın zekâsını ve ilme yatkınlığını görmüş ve babasına, İbn Sînâ'nın ilimden başka bir işle meşgul edilmemesi gerektiğini salık vererek Buhara'dan Ürgenç'e gitmek için ayrılmıştır. Hocasının gidişinden sonra İbn Sînâ, fıkıh öğrenimini de devam ettirmiş ve bu alanda da münazaralara katılacak kadar kendisini geliştirmiştir. Başta fizik ve metafizik olmak üzere felsefenin diğer dallarıyla ilgilendi ve bu doğrultuda okumalar yapmıştır. Elde ettiği felsefe metinlerini ve şerhleri iyice özümseyerek felsefî bilimlerde iyi bir donanıma sahip olmuştur. Özellikle ilk etapta çevirisinin kötü olmasından dolayı anlayamadığı Aristo'nun *Metafizika* (Ar. *Mâ ba' de't-ṭabî'a*) adlı eserini Fârâbî'nin el-İbâne ' an ğaraẓi Aris ṭ o ṭ âlîs fî Kitâbi Mâ ba' de't - ṭ abî' a adlı eserinden yararlanarak anlaması dikkat çekicidir (Şenocak, 2005, s. 340). Felsefe eğitiminin ardından tıp ve eczacılık eğitimine başlayan İbn Sînâ'nın hocaları arasında Ebû Sehl İsâ b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir (Goodman, s. 14). Aldığı temel eğitimlerden sonra kendi kendine okumalar yaparak bu alandaki bilgilerini arttıran İbn Sînâ, tıp ve eczacılık alanında oldukça ilerlemiş ve on altı yaşındayken devrin tıp otoriteleri arasında sayılmıştır (Nasr, 1985, s. 206). Felsefe ve tıp alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâ mânî hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalığa yakalanması ve iyileşememesi üzerine tedavi için saraya çağrıldı. Burada hükümdarı tedavi ederek saray hekimi olarak çalışmaya başlayan İbn Sînâ'nın sonraki hayatı babasının ve Nûh b. Mansûr'un ölümlerinin ardından farklı bir seyre girer ve 1002 yılında Buhara'dan ayrılarak Ürgenç şehrine gitmek zorunda kalır (Arabacıoğlu, 1983, s. 17-19). İbn Sînâ, Ürgenç şehriden sonra sırasıyla Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân, Câcerm, Cürçân ve Rey şehirlerine gitmiştir (Bolay, 1988, s. 14-16). Gittiği şehirlerde dersler vererek öğrenciler yetiştiren ve eserler yazan İbn Sînâ, vezirlik ve hekimlik gibi görevlerde de bulunmuştur. İbn Sînâ'nın, dönemin siyasi karmaşasından etkilendiği ve Orta Asya hanedanları arasındaki mücadelenin ortasında kaldığı söylenebilir. Gittiği ve gezdiği yerlerden edindiği bilgiler ve yararlandığı kütüphaneler aracılığıyla tıp ilmini ilerleten İbn Sînâ, İsfahan'da kaldığı sürede eserlerini yazmaya zaman ayırmıştır. Alâüddeve Muhammed b. Rüstem'in yanında katıldığı Hemedan seferi esnasında, döneminde yaygın bir hastalık olan kolit sebebiyle 1037 yılında vefat etmiştir. Kabri, günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Hemedan şehridir. İbn Sînâ'nın en önemli özelliği, kendi dönemine kadar dağınık bir hâlde olan Antik Yunan, Bizans, Süryani ve Arap tıbbına ait bilgileri sistemli bir şekilde derleyip tasnif ederek yayımlamasıdır. Farklı bilim dallarında yetkinleşerek içeriklerini iyi öğrenmiş, bu sayede tüm bilimleri fizikten metafiziğe doğru sınıflandırabilmiştir. İbn Sînâ'nın, İslâm felsefesi geleneğinin zirvesinde kendine yer edindiği söylenebilir. Fârâbî'nin öğrencisi ve halefi olarak gösterilen İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğine hâkim olmuş mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişidir. Hilmi Ziya Ülken, İbn Sînâ'nın kendi felsefesinde akılla ve tecrübe arasındaki kaynaşmayı Fârâbî ve Ebu Bekir er-Râzî'nin görüşlerini birleştirerek sağladığını belirtir (1981, s. 56). Hatta Meşşâîlik akımının İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaştığı ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri aracılığıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürdüğü bilinmektedir. İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Şenocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri şunlardır: el-Ķânûn fî't-ṭıbb: Bu eserinde dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbî sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü's-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn

Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilgilerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayrakdar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı

görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdemiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmî'l-Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabi'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmî'l-Akliyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021

İbn Sînâ, İslam Altın Çağı'nın en önemli bilgin ve filozoflarından biridir. Eserleri ile kendinden sonra gelen Doğulu ve Batılı bilim insanlarına bir yol gösterici olmuştur. İbn Sînâ'nın hayatını uzun uzadıya vermek yerine aldığı eğitimleri ve yetkinliklerini vermek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca eserleri ve felsefesi de üzerine onlarca kitap yazılacak kadar hacimlidir. Bu yüzden, bu çalışmada ilk olarak İbn Sina'nın hayatı ve önemli eserleri kısaca ele alınmıştır. Daha sonra İbn Sina'nın ilimlerin tasnifi üzerine hazırladığı "Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmî'l-Akliyye" adlı eseri ve bu eser üzerine yapılan bir inceleme çalışması tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn Sînâ, hekim, filozof, İslam felsefesi, ilimlerin tasnifi

AVICENNA AND ON HIS WORK TITLED "RİSALE Fİ AKSAMU'L-'ULÛMÎ'L-AKLİYYE"

ABSTRACT

Avicenna is one of the most important scholars and philosophers of the Islamic Golden Age. He has been a guide for the Eastern and Western scientists who came after him with his works. It would be a better approach to give Avicenna's education and competencies rather than giving his life at length. In addition, his works and philosophy are voluminous enough to write dozens of books on it. Therefore, in this study, first of all, Avicenna's life and important works are briefly discussed. Then, Avicenna's work titled "Risale Fi

Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye" prepared on the classification of sciences and study on this work were introduced.

Key Words: Avicenna, physician, philosopher, İslamic philosophy, classification of sciences

Türklerin İslam ile şereflenmelerinden sonra Orta Asya'da birçok önemli Türk-İslâm filozofu ve bilgini yetişmiştir. Buhara, Semerkant, Merv, Fergana gibi şehirlerde oluşan kültür sentezi sonucu çok sayıda bilgin, bilim insanı ve filozof yetişmiştir. Bu filozoflardan birisi -belki de en önemlisi- ilmi faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin etkisiyle halk arasında menkıbevi/efsanevî bir kişiliğe de sahip olan Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ'dır. Daha çok İbn Sînâ ya da Ebû ' Alî Sînâ olarak bilinen bu bilgin, Larudî'ye (2000, s. 9) göre İslâm medeniyetinin önemli merkezlerinden Buhara'ya yakın olan "Efşene" isimli bir köyde Hicri 370/980 (?) yılında doğmuştur. İbrani dilindeki "Aven Sînâ" kullanımının yanlış transkripsiyon sonucu "Avicenne/Avicenna" olarak yaygınlaşmasıyla Batı dünyasında bu adla adlandırılmıştır (Goichon, 1993, s. 29). İslâm dünyasında ise bilim ve felsefe konusundaki önemine binaen "eş-şeyhü'r-reîs", "hüccetü'l-hak", "şerefü'l-mülk", ve "ed-düstûr" gibi vasıflarla da anılmıştır. Başta tıp olmak üzere astronomi, felsefe, matematik, mantık ve fizik alanlarında önemli eserler veren İbn Sînâ, bu yüzden "hezârfen" yani Batılıların tabiriyle "polymath" olarak nitelendirilen bir bilim insanıdır. İbn Sînâ, yaştlarına göre üstün bir zekâyâ sahip olmasıyla dikkat çekmiştir. Bâtını olduğu düşünölen babası Abdullah, oğlunun daha iyi bir eğitim alabilmesi için Sâ mânî Devleti'nin başşehri olan Buhara'ya göç etmiştir. Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek on yaşında hâfız olan İbn Sînâ, dil ve edebiyat alanında Ebû Bekir el-Berkî'den dersler almıştır (DMİ, 1933, s. 203). Döneminin ünlü Hanefî fakihlerden olan Ebû Muhammed İsmâil b. Hüseyin ez-Zâhid'den akaid ve fıkıh alanında dersler almıştır. Dinî ilimler konusunda yoğun ve meşakkatli bir okuma sürecinden sonra yüksek bir seviyeye erişince diğer bilimlere yönelmiştir. Babasının İsmâilî dâileriyle yakın ilişki içerisinde olması sebebiyle küçük yaşlardan itibaren Hint matematiği, felsefe ve geometri gibi bilim dallarının üzerine tartışmaların yapıldığı bir ortamda büyüyerek bu bilimlere özellikle de felsefeye aşına olmuştur (Alper, 1999, s. 319). İbn Sînâ'nın eğitimi ile yakından ilgilenen babası, Mahmûd el-Messâh'tan(?) Hint aritmetiği üzerine dersler almasını, Ebû Abdullah en-Nâtîlî'yi de Buhara'daki evinde ağırlayarak oğluna felsefe eğitimi vermesini sağlamıştır. O dönemde iyi bir felsefe eğitimi alabilmenin ve felsefe yapabilmenin yolu Arapçaya çevrilen Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının eserlerini iyi özümsemekten geçmekteydi. Felsefenin temeli olan mantık ise matematikten ayrılmaz bir bilimdi. Bu yüzden Nâtîlî, Antik Yunan filozoflarının ve bilginlerinin mantık ve matematik üzerine kaleme aldıkları eserleri İbn Sînâ'ya okutarak ve onunla ilmi tartışmalar yaparak eğitime başlamıştır. İbn Sînâ, Yeni Platoncu olarak bilinen Porphyrios'un (Ar. Furfûriyûs) Aristo'nun Kategoriler isimli mantık kitabının daha iyi anlaşılabilmesi için kaleme aldığı Eisagoge (Giriş) ya da Arapça ismiyle "İsâğücî" adlı eserden okumalara başlamıştır. İbn Sînâ, Eukleîdês'in (Öklid) matematik ve geometri üzerine kaleme aldığı Stoikheîon (Elementler) isimli kitabın giriş kısımlarını Nâtîlî ile okumaya başlamış ancak eserin devamını kendi kendine okumuştur (Alper, 1999, s. 319). Klaudios Ptolemaios'ın (Ar. Batlamyus) He Mathematike Syntaxis diğer bir adla Almagest (el-Mecisî) adlı eserini okuyarak matematik ve astronomide ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İbn Sînâ, bu eserin de giriş kısımlarını hocası ile kalanını da kendi kendine okumuştur. İbn Sînâ'ya bir hoca olarak yetmediğini fark eden Nâtîlî, İbn Sînâ'nın zekâsını ve ilme yatkınlığını görmüş ve babasına, İbn Sînâ'nın ilimden başka bir işle meşgul edilmemesi gerektiğini salık vererek Buhara'dan Ürgenç'e gitmek için ayrılmıştır. Hocasının gidişinden sonra İbn Sînâ, fıkıh öğrenimini de devam ettirmiş ve bu alanda da münazaralara katılacak kadar kendisini geliştirmiştir. Başta fizik ve metafizik olmak üzere felsefenin diğer dallarıyla ilgilendi ve bu doğrultuda okumalar yapmıştır. Elde ettiği felsefe metinlerini ve şerhleri iyice özümseyerek felsefî bilimlerde iyi bir donanıma sahip olmuştur. Özellikle ilk etapta çevirisinin kötü olmasından dolayı anlayamadığı Aristo'nun Metafizika (Ar. Mâ ba 'de-ţ-tabî 'a) adlı eserini Fârâbî'nin el-İbâne ' an ğaraî Aris t o t âlîs fî Kitâbi Mâ ba ' de' t – t abî ' a adlı eserinden yararlanarak anlaması dikkat çekicidir (Şenocak, 2005, s. 340). Felsefe eğitiminin ardından tıp ve eczacılık eğitimine başlayan İbn Sînâ'nın hocaları arasında Ebû Sehl İsâ b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir (Goodman, s. 14). Aldığı temel eğitimlerden sonra kendi kendine okumalar yaparak bu alandaki bilgilerini arttıran İbn Sînâ, tıp ve eczacılık alanında oldukça ilerlemiş ve on altı yaşındayken devrin tıp otoriteleri arasında sayılmıştır (Nasr, 1985, s. 206). Felsefe ve tıp

alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâ mânî hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalığa yakalanması ve iyileşememesi üzerine tedavi için saraya çağrıldı. Burada hükümdarı tedavi ederek saray hekimi olarak çalışmaya başlayan İbn Sînâ'nın sonraki hayatı babasının ve Nûh b. Mansûr'un ölümlerinin ardından farklı bir seyre girer ve 1002 yılında Buhara'dan ayrılarak Ürgenç şehrine gitmek zorunda kalır (Arabacıoğlu, 1983, s. 17-19). İbn Sînâ, Ürgenç şehriden sonra sırasıyla Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân, Câcerm, Cürcân ve Rey şehirlerine gitmiştir (Bolay, 1988, s. 14-16). Gittiği şehirlerde dersler vererek öğrenciler yetiştiren ve eserler yazan İbn Sînâ, vezirlik ve hekimlik gibi görevlerde de bulunmuştur. İbn Sînâ'nın, dönemin siyasi karmaşasından etkilendiği ve Orta Asya hanedanları arasındaki mücadelenin ortasında kaldığı söylenebilir. Gittiği ve gezdiği yerlerden edindiği bilgiler ve yararlandığı kütüphaneler aracılığıyla tıp ilmini ilerleten İbn Sînâ, İsfahan'da kaldığı sürede eserlerini yazmaya zaman ayırmıştır. Alâüddeve Muhammed b. Rüstem'in yanında katıldığı Hemedan seferi esnasında, döneminde yaygın bir hastalık olan kolit sebebiyle 1037 yılında vefat etmiştir. Kabri, günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Hemedan şehridir. İbn Sînâ'nın en önemli özelliği, kendi dönemine kadar dağınık bir hâlde olan Antik Yunan, Bizans, Süryani ve Arap tıbbına ait bilgileri sistemli bir şekilde derleyip tasnif ederek yayımlamasıdır. Farklı bilim dallarında yetkinleşerek içeriklerini iyi öğrenmiş, bu sayede tüm bilimleri fizikten metafiziğe doğru sınıflandırabilmiştir. İbn Sînâ'nın, İslâm felsefesi geleneğinin zirvesinde kendine yer edindiği söylenebilir. Fârâbî'nin öğrencisi ve halefi olarak gösterilen İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğine hâkim olmuş mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişidir. Hilmi Ziya Ülken, İbn Sînâ'nın kendi felsefesinde akılla ve tecrübe arasındaki kaynaşmayı Fârâbî ve Ebu Bekir er-Râzî'nin görüşlerini birleştirerek sağladığını belirtir (1981, s. 56). Hatta Meşşâîlik akımının İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaştığı ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri aracılığıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürdüğü bilinmektedir. İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Şenocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri şunlardır: el-Kânûn fi't-tıbb: Bu eserinde dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbi sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü's-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmî'l-Aklyyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilginlerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde

ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayraktar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimler ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabi'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunu bilmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam

da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretül-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Türklerin İslam ile şereflenmelerinden sonra Orta Asya'da birçok önemli Türk-İslâm filozofu ve bilgini yetişmiştir. Buhara, Semerkant, Merv, Fergana gibi şehirlerde oluşan kültür sentezi sonucu çok sayıda bilgin, bilim insanı ve filozof yetişmiştir. Bu filozoflardan birisi -belki de en önemlisi- ilmi faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin etkisiyle halk arasında menkıbevi/efsanevî bir kişiliğe de sahip olan Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ'dır. Daha çok İbn Sînâ ya da Ebû ' Alî Sînâ olarak bilinen bu bilgin, Larudi'ye (2000, s. 9) göre İslâm medeniyetinin önemli merkezlerinden Buhara'ya yakın olan "Efşene" isimli bir köyde Hicri 370/980 (?) yılında doğmuştur.

İbrani dilindeki "Aven Sînâ" kullanımının yanlış transkripsiyon sonucu "Avicenne/Avicenna" olarak yaygınlaşmasıyla Batı dünyasında bu adla adlandırılmıştır (Goichon, 1993, s. 29). İslâm dünyasında ise bilim ve felsefe konusundaki önemine binaen "eş-şeyhü'r-reîs", "hüccetü'l-hak", "şerefü'l-mülk", ve "ed-düstür" gibi vasıflarla da anılmıştır. Başta tıp olmak üzere astronomi, felsefe, matematik, mantık ve fizik alanlarında önemli eserler veren İbn Sînâ, bu yüzden "hezârfen" yani Batılıların tabiriyle "polymath" olarak nitelendirilen bir bilim insanıdır.

İbn Sînâ, yaşlıtlarına göre üstün bir zekâyâ sahip olmasıyla dikkat çekmiştir. Bâtını olduğu düşünülen babası Abdullah, oğlunun daha iyi bir eğitim alabilmesi için Sââmânî Devleti'nin başşehri olan Buhara'ya göç etmiştir.

Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek on yaşında hâfız olan İbn Sînâ, dil ve edebiyat alanında Ebû Bekir el-Berkî'den dersler almıştır (DMİ, 1933, s. 203). Döneminin ünlü Hanefî fakihlerden olan Ebû Muhammed İsmâil b. Hüseyin ez-Zâhid'den akaid ve fıkıh alanında dersler almıştır. Dinî ilimler konusunda yoğun ve meşakkatli bir okuma sürecinden sonra yüksek bir seviyeye erişince diğer bilimlere yönelmiştir. Babasının İsmâilî dâîleriyle yakın ilişki içerisinde olması sebebiyle küçük yaşlardan itibaren Hint matematiği, felsefe ve geometri gibi bilim dallarının üzerine tartışmalar yapıldığı bir ortamda büyüyerek bu bilimlere özellikle de felsefeye aşina olmuştur (Alper, 1999, s. 319). İbn Sînâ'nın eğitimi ile yakından ilgilenen babası, Mahmûd el-Messâh'tan(?) Hint aritmetiği üzerine dersler almasını, Ebû Abdullah en-Nâtîlî'yi de Buhara'daki evinde ağırlayarak oğluna felsefe eğitimi vermesini sağlamıştır. O dönemde iyi bir felsefe eğitimi alabilmenin ve felsefe yapabilmenin yolu Arapçaya çevrilen Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının eserlerini iyi özümsemekten geçmekteydi. Felsefenin temeli olan mantık ise matematikten ayrılmaz bir bilimdi. Bu yüzden Nâtîlî, Antik Yunan filozoflarının ve bilginlerinin mantık ve matematik üzerine kaleme aldıkları eserleri İbn Sînâ'ya okutarak ve onunla ilmi tartışmalar yaparak eğitime başlamıştır. İbn Sînâ, Yeni Platoncu olarak bilinen Porphyrios'un (Ar. Furfûriyûs) Aristo'nun Kategoriler isimli mantık kitabının daha iyi anlaşılabilmesi için kaleme aldığı Eisagoge (Giriş) ya da Arapça ismiyle "İsâgûcî" adlı eserden okumalara başlamıştır. İbn Sînâ, Eukleîdês'in (Öklid) matematik ve geometri üzerine kaleme aldığı Stoikheîon (Elementler) isimli kitabın giriş kısımlarını Nâtîlî ile okumaya başlamış ancak eserin devamını kendi kendine okumuştur (Alper, 1999, s. 319). Klaudios Ptolemaios'ın (Ar.

Batlamyus) He Mathematike Syntaxis diğ er bir adla Almagest (el-Mecisî) adlı eserini okuyarak matematik ve astronomide ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İbn Sînâ, bu eserin de giriş kısımlarını hocası ile kalanını da kendi kendine okumuştur. İbn Sînâ'ya bir hoca olarak yetmediğini fark eden Nâtîlî, İbn Sînâ'nın zekâsını ve ilme yatkınlığını görmüş ve babasına, İbn Sînâ'nın ilimden başka bir işle meşgul edilmemesi gerektiğini salık vererek Buhara'dan Ürgenç'e gitmek için ayrılmıştır. Hocasının gidişinden sonra İbn Sînâ, fıkıh öğrenimini de devam ettirmiş ve bu alanda da münazaralara katılacak kadar kendisini geliştirmiştir. Başta fizik ve metafizik olmak üzere felsefenin diğ er dallarıyla ilgilendi ve bu doğrultuda okumalar yapmıştır. Elde ettiğ i felsefe metinlerini ve ş erhleri iyice özümseyerek felsefî bilimlerde iyi bir donanıma sahip olmuştur. Özellikle ilk etapta çevirisinin kötü olmasından dolayı anlayamadığ ı Aristo'nun Metafizika (Ar. Mâ ba 'de't-ţ abî 'a) adlı eserini Fârâbî'nin el-İbâne ' an ğ arazi Aris t o t â lî s fî Kitâbî Mâ ba ' de ' t – t â bî ' a adlı eserinden yararlanarak anlaması dikkat çekicidir (Ş enocak, 2005, s. 340). Felsefe eğ itiminin ardından tıp ve eczacılık eğ itimine başlayan İbn Sînâ'nın hocaları arasında Ebû Sehl İ sâ b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir (Goodman, s. 14). Aldığ ı temel eğ itimlerden sonra kendi kendine okumalar yaparak bu alandaki bilgilerini arttıran İbn Sînâ, tıp ve eczacılık alanında oldukça ilerlemiş ve on altı yaş ındayken devrin tıp otoriteleri arasında sayılmış ır (Nasr, 1985, s. 206). Felsefe ve tıp alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâ mânî hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalı ğ a yakalanması ve iyileş ememesi üzerine tedavi için saraya çağ ırıldı. Burada hükümdarı tedavi ederek saray hekimi olarak çalışmaya başlayan İbn Sînâ'nın sonraki hayatı babasının ve Nûh b. Mansûr'un ölümlerinin ardından farklı bir seyre girer ve 1002 yılında Buhara'dan ayrılarak Ürgenç şehrine gitmek zorunda kalır (Arabacıoğ lu, 1983, s. 17-19). İbn Sînâ, Ürgenç şehriden sonra sırasıyla Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân, Câcerm, Cür cân ve Rey şehirlerine gitmiştir (Bolay, 1988, s. 14-16). Gittiğ i şehirlerde dersler vererek öğrenciler yetiştiren ve eserler yazan İbn Sînâ, vezirlik ve hekimlik gibi görevlerde de bulunmuştur. İbn Sînâ'nın, dönemin siyasi karmaş asından etkilendiğ i ve Orta Asya hanedanları arasındaki mücadelenin ortasında kaldığ ı söylenebilir. Gittiğ i ve gezdiğ i yerlerden edindiğ i bilgiler ve yararlandığı kütüphaneler aracılığ ıyla tıp ilmini ilerleten İbn Sînâ, İsfahan'da kaldığ ı sürede eserlerini yazmaya zaman ayırmıştır. Alâüddeve Muhammed b. Rüstem'in yanında katıldığı Hemedan seferi esnasında, döneminde yaygın bir hastalık olan kolit sebebiyle 1037 yılında vefat etmiştir. Kabri, günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Hemedan şehridir. İbn Sînâ'nın en önemli özelliğ i, kendi dönemine kadar dağ ınık bir hâlde olan Antik Yunan, Bizans, Süryani ve Arap tıbbına ait bilgileri sistemli bir şekilde derleyip tasnif ederek yayımlamasıdır. Farklı bilim dallarında yetkinleşerek içeriklerini iyi öğrenmiş, bu sayede tüm bilimleri fizikten metafiziğ e doğru sınıflandırabilmiştir. İbn Sînâ'nın, İslâm felsefesi geleneğ inin zirvesinde kendine yer edindiğ i söylenebilir. Fârâbî'nin öğrencisi ve halefi olarak gösterilen İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğ ine hâkim olmuş mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişidir. Hilmi Ziya Ülken, İbn Sînâ'nın kendi felsefesinde akılla ve tecrübe arasındaki kaynaş mayı Fârâbî ve Ebu Bekir er-Râzî'nin görüşlerini birleştirerek sağladığını belirtir (1981, s. 56). Hatta Meşşâîlik akımının İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaştığı ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri aracılığ ıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürdüğ ü bilinmektedir. İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığ ıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Ş enocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri ş unlardır: el-Kânûn fi't-tıbb: Bu eserinde dağ ınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayış la hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, iç erdiğ i tıbbî sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü's-Ş ifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluş an eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmış ır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan baş lasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğ e kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Ş ifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığ ı en başarılı eseri olduğ u söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğ indedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında

çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilgilerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayrakdar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının

ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabî'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-ma'rifî'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek on yaşında hâfız olan İbn Sînâ, dil ve edebiyat alanında Ebû Bekir el-Berkî'den dersler almıştır (DMİ, 1933, s. 203). Döneminin ünlü Hanefî fakihlerden olan Ebû Muhammed İsmâil b. Hüseyin ez-Zâhid'den akaid ve fıkıh alanında dersler almıştır. Dinî ilimler konusunda yoğun ve meşakkatli bir okuma sürecinden sonra yüksek bir seviyeye erişince diğer bilimlere yönelmiştir. Babasının İsmâilî dâîleriyle yakın ilişki içerisinde olması sebebiyle küçük yaşlardan itibaren Hint matematiği, felsefe ve geometri gibi bilim dallarının üzerine tartışmaların yapıldığı bir ortamda büyüyerek bu bilimlere özellikle de felsefeye aşina olmuştur (Alper, 1999, s. 319).

İbn Sînâ'nın eğitimi ile yakından ilgilenen babası, Mahmûd el-Messâh'tan(?) Hint aritmetiği üzerine dersler almasını, Ebû Abdullah en-Nâtîlî'yi de Buhara'daki evinde ağırlayarak oğluna felsefe eğitimi vermesini sağlamıştır. O dönemde iyi bir felsefe eğitimi alabilmenin ve felsefe yapabilmenin yolu Arapçaya çevrilen Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının eserlerini iyi özümsemekten geçmekteydi. Felsefenin temeli olan mantık ise matematikten ayrılmaz bir bilimdi. Bu yüzden Nâtîlî, Antik Yunan filozoflarının ve bilginlerinin mantık ve matematik üzerine kaleme aldıkları eserleri İbn Sînâ'ya okutarak ve onunla ilmi tartışmalar yaparak eğitime başlamıştır. İbn Sînâ, Yeni Platoncu olarak bilinen Porphyrios'un (Ar. Furfûriyûs) Aristo'nun Kategoriler isimli mantık kitabının daha iyi anlaşılabilmesi için kaleme aldığı Eisagoge (Giriş) ya da Arapça ismiyle "İsâgûcî" adlı eserden okumalara başlamıştır. İbn Sînâ, Eukleîdês'in (Öklid) matematik ve geometri üzerine kaleme aldığı Stoikheion (Elementler) isimli kitabın giriş kısımlarını Nâtîlî ile okumaya başlamış ancak eserin devamını kendi kendine okumuştur (Alper, 1999, s. 319). Klaudios Ptolemaios'ın (Ar. Batlamyus) He Mathematike Syntaxis

diğer bir adla Almagest (el-Mecistî) adlı eserini okuyarak matematik ve astronomide ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İbn Sînâ, bu eserin de giriş kısımlarını hocası ile kalanını da kendi kendine okumuştur. İbn Sînâ'ya bir hoca olarak yetmediğini fark eden Nâtîlî, İbn Sînâ'nın zekâsını ve ilme yatkınlığını görmüş ve babasına, İbn Sînâ'nın ilimden başka bir işle meşgul edilmemesi gerektiğini salık vererek Buhara'dan Ürgenç'e gitmek için ayrılmıştır. Hocasının gidişinden sonra İbn Sînâ, fıkıh öğrenimini de devam ettirmiş ve bu alanda da münazaralara katılacak kadar kendisini geliştirmiştir. Başta fizik ve metafizik olmak üzere felsefenin diğer dallarıyla ilgilendi ve bu doğrultuda okumalar yapmıştır. Elde ettiği felsefe metinlerini ve şerhleri iyice özümseyerek felsefî bilimlerde iyi bir donanıma sahip olmuştur. Özellikle ilk etapta çevirisinin kötü olmasından dolayı anlayamadığı Aristo'nun Metafizika (Ar. Mâ ba 'de't-ṭabî'a) adlı eserini Fârâbî'nin el-İbâne ' an ğarażi Aris ṭ o ṭ âlîs fî Kitâbi Mâ ba ' de' ṭ – ṭ abî ' a adlı eserinden yararlanarak anlaması dikkat çekicidir (Şenocak, 2005, s. 340). Felsefe eğitiminin ardından tıp ve eczacılık eğitimine başlayan İbn Sînâ'nın hocaları arasında Ebû Sehl Îsâ b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir (Goodman, s. 14). Aldığı temel eğitimlerden sonra kendi kendine okumalar yaparak bu alandaki bilgilerini arttıran İbn Sînâ, tıp ve eczacılık alanında oldukça ilerlemiş ve on altı yaşındayken devrin tıp otoriteleri arasında sayılmıştır (Nasr, 1985, s. 206). Felsefe ve tıp alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâ mânî hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalığa yakalanması ve iyileşememesi üzerine tedavi için saraya çağrıldı. Burada hükümdarı tedavi ederek saray hekimi olarak çalışmaya başlayan İbn Sînâ'nın sonraki hayatı babasının ve Nûh b. Mansûr'un ölümlerinin ardından farklı bir seyre girer ve 1002 yılında Buhara'dan ayrılarak Ürgenç şehrine gitmek zorunda kalır (Arabacıoğlu, 1983, s. 17-19). İbn Sînâ, Ürgenç şehriden sonra sırasıyla Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnân, Câcerm, Cürçân ve Rey şehirlerine gitmiştir (Bolay, 1988, s. 14-16). Gittiği şehirlerde dersler vererek öğrenciler yetiştiren ve eserler yazan İbn Sînâ, vezirlik ve hekimlik gibi görevlerde de bulunmuştur. İbn Sînâ'nın, dönemin siyasi karmaşasından etkilendiği ve Orta Asya hanedanları arasındaki mücadelenin ortasında kaldığı söylenebilir. Gittiği ve gezdiği yerlerden edindiği bilgiler ve yararlandığı kütüphaneler aracılığıyla tıp ilmini ilerleten İbn Sînâ, İsfahan'da kaldığı sürede eserlerini yazmaya zaman ayırmıştır. Alâüddeve Muhammed b. Rüstem'in yanında katıldığı Hemedan seferi esnasında, döneminde yaygın bir hastalık olan kolit sebebiyle 1037 yılında vefat etmiştir. Kabri, günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Hemedan şehridir. İbn Sînâ'nın en önemli özelliği, kendi dönemine kadar dağınık bir hâlde olan Antik Yunan, Bizans, Süryani ve Arap tıbbına ait bilgileri sistemli bir şekilde derleyip tasnif ederek yayımlamasıdır. Farklı bilim dallarında yetkinleşerek içeriklerini iyi öğrenmiş, bu sayede tüm bilimleri fizikten metafiziğe doğru sınıflandırabilmiştir. İbn Sînâ'nın, İslâm felsefesi geleneğinin zirvesinde kendine yer edindiği söylenebilir. Fârâbî'nin öğrencisi ve halefi olarak gösterilen İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğine hâkim olmuş mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişidir. Hilmi Ziya Ülken, İbn Sînâ'nın kendi felsefesinde akılla ve tecrübe arasındaki kaynaşmayı Fârâbî ve Ebu Bekir er-Râzî'nin görüşlerini birleştirerek sağladığını belirtir (1981, s. 56). Hatta Meşşâîlik akımının İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaştığı ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri aracılığıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürdüğü bilinmektedir. İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Şenocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri şunlardır: el-Kânûn fi't-tıbb: Bu eserin de dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbî sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü's-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyararak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında

çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilgilerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayrakdar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının

ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-'Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabî'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-ma'arifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-'Akliyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

İbn Sînâ'nın eğitimi ile yakından ilgilenen babası, Mahmûd el-Messâh'tan(?) Hint aritmetiği üzerine dersler almasını, Ebû Abdullah en-Nâtîlî'yi de Buhara'daki evinde ağırlayarak oğluna felsefe eğitimi vermesini sağlamıştır. O dönemde iyi bir felsefe eğitimi alabilmenin ve felsefe yapabilmenin yolu Arapçaya çevrilen Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının eserlerini iyi özümsemekten geçmekteydi. Felsefenin temeli olan mantık ise matematikten ayrılmaz bir bilimdi. Bu yüzden Nâtîlî, Antik Yunan filozoflarının ve bilginlerinin mantık ve matematik üzerine kaleme aldıkları eserleri İbn Sînâ'ya okutarak ve onunla ilmi tartışmalar yaparak eğitime başlamıştır. İbn Sînâ, Yeni Platoncu olarak bilinen Porphyrios'un (Ar. Furfûriyûs) Aristo'nun Kategoriler isimli mantık kitabının daha iyi anlaşılabilmesi için kaleme aldığı Eisagoge (Giriş) ya da Arapça ismiyle "İsâgûcî" adlı eserden okumalara başlamıştır. İbn Sînâ, Eukleîdês'in (Öklid) matematik ve geometri üzerine kaleme aldığı Stoikheîon (Elementler) isimli kitabın giriş kısımlarını Nâtîlî ile okumaya başlamış ancak eserin devamını kendi kendine okumuştur (Alper, 1999, s. 319). Klaudios Ptolemaios'ın (Ar. Batlamyus) He Mathematike Syntaxis diğer bir adla Almagest (el-Mecistî) adlı eserini okuyarak matematik ve astronomide ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İbn Sînâ, bu eserin de giriş kısımlarını hocası ile kalanını da kendi kendine okumuştur. İbn Sînâ'ya bir hoca olarak yetmediğini fark eden Nâtîlî, İbn Sînâ'nın zekâsını ve ilme yatkınlığını görmüş ve babasına, İbn Sînâ'nın ilimden başka bir işle meşgul edilmemesi gerektiğini salık vererek Buhara'dan Ürgenç'e gitmek için ayrılmıştır.

Hocasının gidişinden sonra İbn Sînâ, fıkıh öğrenimini de devam ettirmiş ve bu alanda da münazaralara katılacak kadar kendisini geliştirmiştir. Başta fizik ve metafizik olmak üzere felsefenin diğer dallarıyla ilgilendi

ve bu doğrultuda okumalar yapmıştır. Elde ettiği felsefe metinlerini ve şerhleri iyice özümseyerek felsefî bilimlerde iyi bir donanıma sahip olmuştur. Özellikle ilk etapta çevirisinin kötü olmasından dolayı anlayamadığı Aristo'nun Metafizika (Ar. Mâ ba 'de-ṭ-ṭabî'a) adlı eserini Fârâbî'nin el-İbâne ' an ğaraẓi Aris ṭ o ṭ âlîs fî Kitâbi Mâ ba ' de' ṭ – ṭ abî' a adlı eserinden yararlanarak anlaması dikkat çekicidir (Şenocak, 2005, s. 340).

Felsefe eğitiminin ardından tıp ve eczacılık eğitimine başlayan İbn Sînâ'nın hocaları arasında Ebû Sehl Îsâ b. Yahyâ el-Mesîhî ile Sâ mânîler'in saray hekimi Ebû Mansûr Hasan b. Nûh el-Kumrî'nin isimleri zikredilmektedir (Goodman, s. 14). Aldığı temel eğitimlerden sonra kendi kendine okumalar yaparak bu alandaki bilgilerini arttıran İbn Sînâ, tıp ve eczacılık alanında oldukça ilerlemiş ve on altı yaşındayken devrin tıp otoriteleri arasında sayılmıştır (Nasr, 1985, s. 206).

Felsefe ve tıp alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâ mânî hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalığa yakalanması ve iyileşememesi üzerine tedavi için saraya çağrıldı. Burada hükümdarı tedavi ederek saray hekimi olarak çalışmaya başlayan İbn Sînâ'nın sonraki hayatı babasının ve Nûh b. Mansûr'un ölümlerinin ardından farklı bir seyre girer ve 1002 yılında Buhara'dan ayrılarak Ürgenç şehrine gitmek zorunda kalır (Arabacıoğlu, 1983, s. 17-19). İbn Sînâ, Ürgenç şehriden sonra sırasıyla Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân, Câcerm, Cürçân ve Rey şehirlerine gitmiştir (Bolay, 1988, s. 14-16). Gittiği şehirlerde dersler vererek öğrenciler yetiştiren ve eserler yazan İbn Sînâ, vezirlik ve hekimlik gibi görevlerde de bulunmuştur. İbn Sînâ'nın, dönemin siyasi karmaşasından etkilendiği ve Orta Asya hanedanları arasındaki mücadelenin ortasında kaldığı söylenebilir. Gittiği ve gezdiği yerlerden edindiği bilgiler ve yararlandığı kütüphaneler aracılığıyla tıp ilmini ilerleten İbn Sînâ, İsfahan'da kaldığı sürede eserlerini yazmaya zaman ayırmıştır. Alâüddeve Muhammed b. Rüstem'in yanında katıldığı Hemedan seferi esnasında, döneminde yaygın bir hastalık olan kolit sebebiyle 1037 yılında vefat etmiştir. Kabri, günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Hemedan şehrinde yer almaktadır.

İbn Sînâ'nın en önemli özelliği, kendi dönemine kadar dağınık bir hâlde olan Antik Yunan, Bizans, Süryani ve Arap tıbbına ait bilgileri sistemli bir şekilde derleyip tasnif ederek yayımlamasıdır. Farklı bilim dallarında yetkinleşerek içeriklerini iyi öğrenmiş, bu sayede tüm bilimleri fizikten metafiziğe doğru sınıflandırabilmiştir.

İbn Sînâ'nın, İslâm felsefesi geleneğinin zirvesinde kendine yer edindiği söylenebilir. Fârâbî'nin öğrencisi ve halefi olarak gösterilen İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğine hâkim olmuş mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişidir. Hilmi Ziya Ülken, İbn Sînâ'nın kendi felsefesinde akılla ve tecrübe arasındaki kaynaşmayı Fârâbî ve Ebu Bekir er-Râzî'nin görüşlerini birleştirerek sağladığını belirtir (1981, s. 56). Hatta Meşşâîlik akımının İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaştığı ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri aracılığıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürdüğünü bilinmektedir.

İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Şenocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri şunlardır: el-Kânûn fi't-ṭıbb: Bu eserinde dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbi sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü's-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden

birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilginlerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayrakdar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki

görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelemiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabi'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şıfa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Akıl Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Akliyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

İbn Sînâ, felsefesini ve görüşlerini eserleri aracılığıyla aktarmıştır. Oldukça üretken ve farklı alanlarda yazan bir yazar olan İbn Sînâ'nın tıp, eczacılık, astronomi, felsefe, mantık, dilbilim, kimya, müzik, psikoloji, tasavvuf ve metafizik konularında iki yüz elliden fazla eser vermiştir (Şenocak, 2005, s. 4). Eserlerinden en önemlileri şunlardır:

el-Ķânûn fi't-tıbb: Bu eserinde dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbi sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur. Kitâbü'ş-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eserdir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir. Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eserdir. İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir. İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk

halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir. Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilginlerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye adlı eserinde tasnif etmiştir. İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196). İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanattla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar: Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118). Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir. Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayraktar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması " İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimler ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabi'nin

bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantık'ı-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Akliyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

el-Ķânûn fi't-tıbb: Bu eserinde dağınık haldeki tıp literatürünü sistemli bir şekilde tasnif ederek düzenlemiştir. Galenci bir anlayışla hazırlanan ve beş kitaptan müteşekkil olan eser, içerdiği tıbbi sistematikleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Avrupa üniversitelerinde yaklaşık 600 yıl temel tıp kitabı olarak okutulmuştur.

Kitâbü's-Şifâ: İbn Sînâ'nın felsefesinin tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için kaleme aldığı toplam 22 kitaptan oluşan eseridir. Temelde mantık, matematik, fizik ve metafizik konularında yazılmıştır. Eser, her ne kadar Aristo tertibine uyarak mantıktan başlasa da bilimleri fizikten alıp metafiziğe kadar dallarına ayırarak götüren bir tasnif yaklaşımına sahiptir.

Kitâbü'n-Necât: İbn Sînâ'nın, eş-Şifâ'yı kısaltarak kaleme aldığı ve mantık, fizik ve metafizik konularında yazılmış olan özet bir eseridir.

İşârât ve'l-Tenbîhât: Bu eserin, İbn Sînâ'nın felsefe konularında yazdığı en başarılı eseri olduğu söylenebilir ve İbn Sînâ felsefesinin bir özeti niteliğindedir.

İbn Sînâ, herkesçe filozof ve tıp bilgini olarak bilinmesinin yanında çoğu insan tarafından bilinmeyen bir yöne de sahiptir. İnsanlar, kendilerine faydası olan insanlar ile önemli dinî ve tarihî şahsiyetleri unutulmasın ve hep hatırlansın diye efsaneleştirme eğilimine sahiptir. İbn Sînâ da bu tarihî şahsiyetlerden birisidir. İbn Sînâ'nın tıp ve felsefe ilimlerindeki başarısı ve yazdığı eserler ile Türkler arasında tıpkı Lokman Hekim gibi efsanevi bir kişiliğe ulaşmasına vesile olmuştur. Halk hekimliğinde uygulanan İbn Sînâ'ya dayanan pratikler yanında İbn Sînâ'yı merkeze alan ve hâlen Türk kültüründe anlatılan masallar, menkıbeler, efsaneler, halk hikâyeleri, destanlar, fıkralar ve şiirler bulunmaktadır. Hatta İbn Sînâ'nın kişiliğinin etrafında şekillenerek anlatılan halk hikâyeleri, Türk halk hikâyeciliği geleneği içerisinde müstakil bir yere sahip olması ile dikkat çekmektedir. Türk halk anlatılarında zekâ oldukça değer verilen bir olgudur. İbn Sînâ da çok zeki olması, özellikle çocuk denebilecek yaşta Fârâbî'nin el-İbâne adlı eserine ulaşmasının olağan şartlarda olmayışı ve sürekli şehirden şehre gezerken insanlara yardım etmesi gibi durumlardan dolayı kâmil insan olarak kabul edilir. Ayrıca hikâyelere bakıldığında İbn Sînâ'nın rutin olarak kullandığı ilaçları kendisinin yapması, sağaltma işlemlerinde hekimliğini kullanması yanında büyüler ve dualardan da yararlanması gibi olağanüstü durumlar da dikkat çekmektedir.

Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye

İbn Sînâ'nın kendinden öncekileri bilginlerin bıraktığı dağınık haldeki bilgiyi tasnif ettiğini belirtmiştik. Özellikle felsefe, matematik ve mantık konularındaki bilgileri sayesinde farklı eserlerinde ilimleri tasnif eden İbn Sînâ, aklî ilimleri de Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye adlı eserinde tasnif etmiştir.

İbn Sînâ, aklî ilimleri sekiz başlık altında ve toplamda elli üç bilim dalına ayırarak incelemiştir. Ancak bu elli üç bilim dalı bir bilimler sayımını değil, Tanrısal bilginin tekabül ettiği bütün varlık sahalarını gösterir (Akkanat, 2008, s. 195-196).

İbn Sînâ, "hikmet"i bir düşünme sanatı olarak görür ve insanın bu sanatla gerekli olan bütün varlığı ve yapması gereken eylemlerinden zorunlu olanları öğrendiğini belirtir (s. 114). İbn Sînâ, hikmeti şu şekilde sınıflar:

Hikmetin Mahiyeti Hakkındaki Ayrım

Hikmetin Bölümlerinin İlki hakkındaki Ayrım

Teorik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım

Pratik Hikmetin Bölümleri Hakkındaki Ayrım

Fizik Hikmet'inin Bölümleri Hakkındaki Ayrım

Matematiksel Hikmetinin Temel Bilim Dalları

İlahiyatın Biliminin Temel Bilim Dalları

Mantık Hikmetinin Dalları (s. 114-118).

Hikmeti de kendi içerisinde teorik ve pratik olarak ikiye ayırır. Teorik hikmet, varlığı insan eyleminden bağımsız olarak var olanların durumuyla insanda kesin inancın oluşmasını gaye edinirken; pratik hikmet ise var olanlara bağlı kesin inancın oluşmasını gaye edinmez. Bu da teorik hikmetin asıl amacının doğru iken pratik hikmetin asıl amacının iyi olduğunu ortaya koyar. Teorik hikmeti üç bölüme ayıran İbn Sînâ, bunları fizikten metafiziğe doğru sıralar. Buna göre; en düşük bilim fizik, orta bilim matematik, yüksek bilim de metafiziktir. Pratik bilimleri ise insan yönetimi, aile topluluğuyla ortaklık ve şehir toplumuyla ortaklık olarak üçe ayırır. Fizik Hikmeti'nin bölümlerini ise temel ve yan bilim dalları olarak ayırır. Botanik, zooloji, meteoroloji gibi bilimler temel bilimler iken tıp, astroloji, feraset, kimya gibi bilimler ise yan bilimlerdir. Matematik Hikmeti'nin temel dallarını aritmetik, geometri, astronomi ve müzik olarak tasnif eder. Bunların toplama, bölme, cebir, logaritma, optikler, hassas aletler, takvimler, müzik aletlerinin yapımı gibi alanlar da yanbilim dallarıdır. İlahiyatı yan bilim dallarıyla birlikte sekize bölerken; mantık hikmetini dokuza bölmektedir ve her bir mantık hikmetini Antik Yunan felsefecilerinin eserleriyle eşleştirmektedir.

Risale özelinde üzerine ülkemizde yapılan üç çalışmadan bahsedilebilir. Bunlar Mehmet Bayrakdar'ın (1988) çalışmasındaki özet mahiyetindeki çeviri, Hidayet Peker'in (2000) Bayraktar'ın çevirisi üzerinden risaleyi incelediği çalışma ve Hasan Akkanat tarafından risalenin tam metin çevirisinin yapıldığı ve detaylı bir şekilde incelendiği çalışma (2008) bulunmaktadır.

Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195). Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi

yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabî'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimlere öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-ma'arifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Akliyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Bizim çalışmamızda ise, Hasan Akkanat'ın yapmış olduğu çeviri ve detaylı inceleme hakkında bilgi verilecektir. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Hasan Akkanat'ın çalışması "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi " adını taşımaktadır ve Dinî Araştırmalar dergisinin 31. sayısında, s. 195-234'te yayımlanmıştır. Akkanat, çevirisini yaptığı bu risalenin, Daru'l-Arab tarafından Kahire'de yayımlanan Tis ' u Resâ' il içerisinde (s. 114-118) yer aldığını ifade etmektedir (2008, s. 195).

Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Akliyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır. Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ

düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabî'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-ma'arifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Çalışmada, İngilizce olarak kaleme alınmış bir abstract varken Türkçe özet kısmının bulunmaması dikkat çekmektedir. Çalışma, genel olarak iki bölümden müteşekkildir: A. Çeviri ve B. İnceleme. Çeviri adını taşıyan bölümde Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye isimli eserin tamamının yazar tarafından çevirisi yapılmıştır.

Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdelenmiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabî'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar. Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar. Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin

Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayraktar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Çalışmanın İnceleme kısmının ise dikkatli bir şekilde ve yoğun bir kaynak kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. İnceleme kısmında, İbn Sînâ'nın aklî ilimleri sınıflandırmasının altında yatan düşünce mantığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu yüzden bilginin ilkelerinin neler olduğunu ve bu ilkeler varlık ve bilgi ekseninde irdelenmiştir. Bu bölümde, İbn Sînâ'nın tasnifini hazırlarken özellikle Aristo'dan ve diğer Antik Yunan filozoflarından ne şekilde yararlandığı ve buradaki görüşlerinin daha önceki eserlerindeki görüşlerinden farklı olup olmadığı detaylı bir şekilde tartışılmıştır. İnceleme kısmının devamında bilginin mantıksal ilkeleri üzerinde duran Akkanat, teorik-pratik bilimler ile tikel bilimlerin ilkelerini de irdemiş, sonuç olarak İbn Sînâ düşüncesinde nihai olarak pratik ve teorik olmak üzere iki tür bilginin var olduğunu ortaya koymuştur (2008, s. 226). İbn Sînâ'nın ilimler tasnifinin altında yatan düşünce ile mantıksal ve bilimsel gerekçelerini sıraladıktan sonra Risale Fi Aksamu'l-'Ulûmi'l-Aklyyye' yi özel olarak değerlendirmiştir. Farabi'nin bilimler sınıflandırmasında uyguladığına benzer bir düşünsel yapılanmanın bu risalede de yer aldığını ve varlığın temel alınarak bir sınıflandırma yapıldığı belirtilir. Ayrıca Akkanat, İbn Sînâ'nın metafiziğe bir varlık ve ilke araştırması görevi verdiğini bu sayede bilimlerin ayrımının ve tekil bilimlerin ilkelerinin ortaya konulabildiğini söyler (2008, s. 227). Yazar, bu bölümün devamında İbn Sînâ'nın Şifa, Metafizik ve Mantıku'l-Meşrikiyyin isimli eserlerindeki bilimler sınıflandırmasını metafizik açısından karşılaştırır ve risale ile benzerlik ve farklarını ortaya koyar.

Sonuç bölümünde ise hikmetin niteliği ve hangi bilimleri öğrenmenin önemli olduğunun bilinmesinin İslam filozoflarının temel amacı olduğunu söyleyerek çalışmasını tamamlar.

Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayraktar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

Her ne kadar ilahiyat alanında olmasam da bu hacimce küçük ama işlevce büyük risale ve üzerine yapılan Akkanat'ın (2008) çalışma oldukça ilgimi çekti. Bu değerli çalışmada gördüğüm tek eksikliğin, Arapça metnin transkripsiyonlu hâli ile tıpkıbasımının da verilmemesi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

KAYNAKLAR Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234. Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322. Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan. İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyyye . s. 114-118. Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları. Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları. Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1). Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hik âyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.

KAYNAKLAR

Akkanat, H. (2008). "İbn Sina'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi". Dinî Araştırmalar. C. 11, S. 31, s. 195-234.

Alper, Ö. M. (1999). "İbn Sînâ", TDV İslâm Ansiklopedisi . 20. Cilt, s. 319-322.

Arabacıoğlu, C. (1983). Çok Yönlü Bilgin Filozof Hekim İbni Sina . Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.

Bayrakdar, M. (1988). İslam Felsefesine Giriş . Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Bolay, M. N. (1988). İbn Sina . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

El-Fendi, M. S. ve d. (1933). Dâiretü'l-maarifi'l-İslâmiyye . Tahran: İntişarat-ı Cihan.

İbn Sina (1298). Risale fi Aksami'l-'Ulûmi'l-Aklyyye . s. 114-118.

Larudi, N. (2000). Batışı Olmayan Güneş Şarkın Dehası İbn Sina . (Çev. Ali Eren). İstanbul: İnsan Yayınları.

Nasr, S. H. (1985). İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş . (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları.

Peker, H. (2000). "İbn Sina'nın Bilimler Sınıflaması". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 9 (1).

Şenocak, E. (2005). İbn Sina Hik âyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ülken, H. Z. (1981). "İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi . S. 22-23, s. 55-82.